

ONDERWIJS EN ONDERZOEK: KOSTENPOST OF INVESTERING?

Er wordt op dit ogenblik – onderweg naar een nieuwe regering – over allerlei thema's gedebatteerd. Onderwijs en onderzoek is er één van. Er tekenen zich bij dat debat, zwart-wit gesteld, twee stromingen af. Vertegenwoordigers van de eerste zien onderwijs en onderzoek bovenal als kostenpost. Zij zien weinig heil in het pompen van extra financiële middelen in wat al geldt als een soort 'zwart gat'. Doelmatigheid en steun vanuit het bedrijfsleven moeten het volgens hen mogelijk maken in deze sector te snijden.

De andere stroming beschouwt onderwijs en onderzoek als een investering in de toekomst. 'Nederland als kennisland', een veel gehoorde doelstelling, is alleen met investeringen in kennis en onderzoek te realiseren. De investering zou daarbij in ieder geval gelijk moeten zijn aan het Europees gemiddelde. Deze stroming ziet ook weinig heil in de industrie als aanjager van onderzoek. Zij accepteert dat zogenaamd fundamenteel onderzoek niet gemist kan worden. De uitkomsten en baten ervan zijn niet gewis. Het valt echter niet te ontkennen dat veel ontdekkingen werden gedaan omdat ruimte, tijd en geld werden vrijgemaakt om nieuwsgierige wetenschappers grenzen te laten verkennen en experimenten te laten doen. Dit laat onverlet dat ook binnen deze stroming oog bestaat voor de moeilijke scheiding van kaf en koren en dat een herordening binnen de Nederlandse onderzoekswereld aandacht verdient. Er zijn redenen genoeg om de beschikbare capaciteiten in kennisclusters te verenigen. Al was het alleen maar vanwege de huidige fragmentatie binnen universiteiten en hogescholen. Internationale samenwerking is een volgend spoor waarlangs synergie kan worden gerealiseerd. Maar daarvoor moet Nederland ook iets te bieden hebben. Er zijn dus investeringen nodig.

Tot op zekere hoogte kan deze discussie ook binnen Defensie worden waargenomen. Als het gaat om opleiden lijkt de tweede stroming centraal te staan. Met een jaloerse blik constateert de 'buitenwereld' dat binnen Defensie van een consequent meertraps opleidingsmodel sprake is. Zowel onderofficieren als officieren worden gedurende hun loopbaan niet alleen met opleidingsverplichtingen, maar ook met opleidingsmogelijkheden geconfronteerd. Binnen Defensie beschouwd men opleidingen en oefenen als een noodzakelijke investering in zowel het individu als de organisatie. De complexe wereld waarin de militair moet functioneren dwingt tot een regelmatig 'bijtanken' in termen van kennis, inzicht en vaardigheid. Uiteraard vindt daarbij een discussie plaats over de mate waarin dit 'joint', lees 'paars', als combinatie van zee-, land- en luchtmacht, eventueel met inbegrip van de KMar, moet plaatsvinden. Ook aan het 'combined', de internationale samenwerking, wordt veel aandacht besteed.

Zeker nationaal zijn er diverse relevante ontwikkelingen. Zoals bekend werken het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM), de Koninklijke Militaire Academie (KMA) en het Instituut Defensie Leergangen (IDL) aan de oprichting van een Faculteit Militaire Wetenschappen en het ontwikkelen van een Bachelors- en Masters-programma. Daarnaast wordt een Hogere Defensie Vorming (HDV) ontwikkeld, waarin het gemeenschappelijke centraal staat. 'Paars' is echter geen doel op zich. Men moet niet vergeten dat er niet voor niets krijgsmachtdelen zijn. Zij vinden hun ratio, organisatie en werkwijze in de dimensie waarin ze opereren. Natuurlijk behoren officieren van de krijgsmachtdelen tot Defensie. Maar zij behoren eerst vakman of -vrouw in het eigen domein te zijn. Een marineofficier moet als zodanig excelleren.

Hetzelfde geldt voor collega's van de andere krijgsmachtdelen. Pas dán kan betrokken een waardevolle bijdrage aan een bredere complexe organisatie leveren. Hetzelfde geldt overigens voor politie en brandweer. Hun vaak gezamenlijke inzet laat initieel verschillende opleidingen onverlet. De specifieke deskundigheid gaat aan effectieve

samenwerking vooraf. Later in hun carrière gaat het om het grotere geheel. Dit geldt ook binnen Defensie. Maar hoe staat het met onderzoek binnen defensie?

Als het gaat om onderzoek voert de eerste stroming de boventoon. Het overgrote deel van de kennisondersteuning die Defensie nodig heeft, wordt geleverd door de Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO). TNO-Defensie-onderzoek vormt het 'huislaboratorium' van defensie. Op diverse gebieden ondersteunt deze organisatie de krijgsmacht. Voorbeelden zijn: bescherming, 'command and control', elektronische oorlogvoering, 'information operations', operationele analyse, sensoren en seismiek, simulatietechniek, chemische en biologische wapens en de effectiviteit van wapens en wapensystemen.

In een eerder artikel in de *Militaire Spectator*¹ werd opgemerkt dat ondersteuning van de krijgsmacht door technologische kennis niet als kostenpost maar een renderende investering moest worden gezien. De werkelijkheid is helaas anders. TNO houdt ernstig rekening met een verder teruglopen van het vanuit defensie ter beschikking gestelde budget. Het is ook maar de vraag of andere ministeries hun belang bij het onderzoek daadwerkelijk willen vertalen in concrete bijdragen. Deze ontwikkeling baart de redactie zorgen. De kost gaat immers voor de baat uit. Gebrek aan financiële middelen is geen zuiver argument voor elke bezuiniging. Er zijn financiële middelen. Het gaat dus om prioriteiten.

Als we onderwijs en onderzoek als dienstverlening beschouwen, is het relevant om nog eens na te gaan wat de Amerikaanse econoom William Baumol in de jaren zestig van de vorige eeuw al constateerde. Hij stelde vast dat allerlei vormen van dienstverlening niet in staat zijn het tempo van productiviteitstijgingen in industriële bedrijfstakken bij te houden.² Een docent wordt door sneller praten niet productiever; een kapper kapt zo snel als hij kappen kan en bepaalde handelingen in de verzorging kosten de tijd die ze kosten. De enige alternatieven liggen dan

in schaalvergroting, arbeidskostenbesparing, kwaliteitsverlaging of een combinatie daarvan. Met privatisering, uitbesteding en verzelfstandiging wordt het probleem slechts doorgeschoven naar een volgend loket. Professor A. van Witteloostuijn geeft aan hoe het moeizame gemanoeuvreren tussen kostenbesparing en kwaliteitsverbetering de gezondheidszorg al decennialang in een wurgende greep houdt. Een introductie van hypermoderne managementtechnieken, de invoering van een bedrijfsmatige aanpak en de lancering van opeenvolgende hervormingen kan een pijnlijke spagaat niet voorkomen. De medische stand kan meer en meer, de behandelingsinnovaties gaan gepaard met indrukwekkende prijsstijgingen. Nieuwe medicijnen zijn nooit goedkoper en de vergrijzende bevolking vraagt om steeds meer medische zorg. Wordt Defensie niet met een zelfde soort spagaat geconfronteerd? Met andere woorden: ligt er bij Defensie een evenwicht tussen wat er aan diensten gevraagd of verwacht wordt en wat er wordt geïnvesteerd?

Als we onderwijs en onderzoek binnen Defensie in samenhang bezien is er nog een punt dat aandacht vraagt. Het valt te hopen dat men bij de opzet van de genoemde Faculteit Militaire Wetenschappen niet alleen kijkt naar de samenwerking met universiteiten en hogescholen. Er valt veel voor te zeggen om juist de samenwerking met het 'huislaboratorium' te intensiveren. Dit is immers een kans om de kennisinfrastructuur te verbeteren. Medewerkers van TNO zouden een rol binnen het onderwijs kunnen krijgen. Medewerkers van TNO én de nieuwe faculteit zouden gezamenlijk aan onderzoeksprojecten kunnen werken. Ook dit is een investering in de toekomst. Eén waar beide partijen beslist vruchten van kunnen plukken.

¹ H. Sonneveld, C.T. van Langen en H.J. Pasman: kennisondersteuning van de krijgsmacht, MS (168) (9), 1999, blz. 477-485

² Prof. dr. A. van Witteloostuijn – De ziekte van Baumol, in de rubriek 'Economiewijzer. Leidsch Dagblad, 8 februari 2003.